

De betekenis van het partikel *best*
en het verband met de superlatief

Bachelorscriptie Nederlandse Taal & Cultuur
Werkgroep Nederlandse Taalkunde
Universiteit van Amsterdam

Janneke Hopman
Studentnummer: 0422797
Begeleider: Hedde Zeijlstra
september 2007

Inhoudsopgave

1. Inleiding	pag. 3
2. Partikels.....	pag. 4
2.1 Kenmerken en eigenschappen.....	pag. 4
2.1.1 Modale partikels	pag. 6
2.1.2 Focuspartikels	pag. 9
2.1.3 Discourse-partikels	pag. 10
2.1.4 Schaalpartikels	pag. 11
2.2 Conclusie.....	pag. 14
3. Het ontstaan van een partikel.....	pag. 15
3.1 Grammaticalisatie.....	pag. 15
3.1.1 Superlatief	pag. 16
3.1.2 Zeer goed en zwakkere varianten	pag. 17
3.2 Conclusie.....	pag. 20
4. Conclusie.....	pag. 21
Bibliografie.....	pag. 22

1. Inleiding

Sommige woorden bestaan meerdere keren in een taal, deze woorden zijn dan homoniemen van elkaar. De vraag is echter of het wel dezelfde woorden zijn, aangezien ze verschillende betekenissen hebben ondanks hun gemeenschappelijke uiterlijk. Voorbeelden van homoniemen binnen een woordklasse zijn *bank* (zowel zitmeubel als instelling), *school* (zowel instelling als groep vissen) en *kraan* (zowel watertoevoer als machine in de bouw). Dit zijn allemaal zelfstandige naamwoorden. Er zijn ook woorden die homoniemen hebben buiten hun eigen woordklasse, een voorbeeld hiervan is *best*.

Best is de overtreffende trap van het bijvoeglijk naamwoord *goed*. Het paradigma luidt immers *goed, beter, best*. Maar in zin 1. heeft het niet die betekenis. Zin 1. betekent immers niet dat ‘ze de allerslimste is’. En ook in zin 2. wordt niet bedoeld dat de antwoorder zich beter dan ooit voelt.

1. Zij is *best* slim
2. Hoe voel je je? – *Best*.

Sterker nog: de spreker bedoelt eerder te zeggen dat het wel gaat, maar meer ook niet. Hoe is te verklaren dat het woord *best*, superlatief van het woord *goed* een dubbelganger heeft die, zo niet een tegengestelde, dan toch een zeer verschillende betekenis heeft? Om deze vraag te beantwoorden moet de betekenis van het woord *best* uit deze zin nader worden bekeken en moet die worden vergeleken met de superlatief. Daarna moet duidelijk worden op welke manier een inhoudswoord als de superlatief van *goed* heeft kunnen veranderen in een functiewoord zoals *best*, met een betekenis die er haaks op lijkt te staan.

Gaat het hier om een extreme vorm van ‘bleaching’ (het woord verliest in de loop der tijd aan betekeniskracht en gaat in dit geval zelfs het tegenovergestelde betekenen) of is er iets anders aan de hand? De onderzoeksvraag die ik hier wil beantwoorden is als volgt:

“Wat is de betekenis van het partikel best in de zin ‘Zij is best slim’, en hoe is deze betekenis te verklaren in verband met de betekenis van best als superlatief?”

In ons dagelijks taalgebruik gebruiken we veel woorden die niet zo zeer naar iets concreets verwijzen, zoals bijvoorbeeld het woord *stoel*, maar die meer de belichaming zijn van een bepaalde functie in de zin en waarvan de betekenis moeilijk te bepalen is. Bekende voorbeelden zijn lidwoorden, en de zogenaamde partikels. Dit is een groep van vooral korte woorden die vooral moeilijk in een andere woordklasse in te delen zijn, en die de betekenis van de zin ‘schakeren’. Dat de betekenis van de woorden zelf lastig te bepalen is, hebben ze ook gemeen. Van sommige van deze woorden lijkt de betekenis zelfs per zin verschillend te zijn. Voorbeelden van dit soort woordjes zijn ‘pas’, ‘eens’, ‘nog’, ‘wel’, ‘toch’, ‘maar’, enzovoort. De benaming ‘partikels’ is aan de ene kant handig omdat we daarmee deze lastige woordjes enigszins kunnen bedwingen, aan de andere kant is hij veel te grof. De variatie die er bestaat binnen de partikels doet je afvragen wat het nu precies is dat deze woordjes in één categorie plaatst, behalve dan het feit dat ze allemaal klein zijn en een moeilijk vast te leggen betekenis hebben. Er is in de laatste twintig jaar veel onderzoek naar partikels gedaan en de eisen die aan partikels gesteld worden zijn al aardig in kaart gebracht (Foolen 1993, v.d. Wouden 2002). De criteria verschillen echter per onderzoeker en per tijdvak, wat het overzicht dan weer vertroebelt.

Ik beargumenteer in deze scriptie dat het *best* uit de voorbeeldzin een zogenaamd schaalpartikel is dat zijn oorsprong heeft in de superlatief en vanuit dat woord door middel van grammaticalisatie zijn huidige betekenis heeft gekregen. In hoofdstuk twee ga ik in op de

betekenis van *best* en op de kenmerken van de verschillende soorten partikels en geef ik aan waarom *best* in de categorie schaalpartikels past. In hoofdstuk 3 bespreek ik hoe grammaticalisatie de verandering van een woord in gang kan zetten en hoe dit een argument kan zijn voor de hypothese dat *best* als schaalpartikel een product is van een grammaticalisatieproces met het superlatieve *best* als invoer.

2. Partikels

Er is in het Nederlands, en in nog wat andere talen zoals bijvoorbeeld het Duits en het Russisch, een groep woorden die zich opmerkelijk gedraagt. Zowel op semantisch gebied (ze lijken bijvoorbeeld per context hun betekenis aan te passen), als op syntactisch gebied (ze hebben bijvoorbeeld de neiging om in ‘groepjes’ met hun soortgenoten voor te komen). Deze woordsoort wordt op dit moment vaak aangeduid met ‘partikels’ en een paar voorbeelden zijn *dan*, *maar*, *eens*, *even*, *toch*.

In dit hoofdstuk wil ik laten zien dat *best* zoals in de voorbeeldzin ook een partikel is. Ik doe dit aan de hand van kenmerken die veel partikels hebben en die beschreven zijn door o.a. König (1991) en Foolen (1993). Er zijn verschillende categorieën onderscheiden in de partikels. Ik zal beargumenteren dat het partikel *best* een schaalpartikel is.

2.1 Kenmerken en eigenschappen

Het is erg lastig gebleken om te bepalen wat een partikel nu precies is. Foolen heeft in zijn ‘dokumentatie van de stand van het onderzoek’ samengevat op wat voor manier en waarom men heeft besloten om een groep woorden die zo heterogeen lijkt in één categorie te plaatsen. Uit deze documentatie blijkt dat de beslissing om dit te doen nog steeds niet onomstreden is. Er is nog geen overeenstemming over wat partikels zijn. (Foolen, 1993) Ook v.d. Wouden refereert in veel van zijn publicaties aan de onduidelijkheid en het gebrek aan definitie van wat partikels precies zijn. (o.a.: v.d.Wouden, 2000)

Een van duidelijkste criteria die voor alle partikels zou gelden is door Foolen gegeven: partikels dragen niet bij aan de propositionele inhoud van de zin maar zorgen wel degelijk voor grote betekenisverschillen. Propositionele inhoud is dat deel van de inhoud dat logisch uit de woorden van een zin kan worden geconcludeerd, het is vergelijkbaar met de locutie van een zin. Het is de letterlijke, woordelijke betekenis van een zin, en niets meer dan dat. De volgende twee zinnen zijn niet hetzelfde maar hebben wel dezelfde propositionele inhoud

1. Meester Jaap is met vakantie.
2. De meester, die Jaap heet, is met vakantie.

Om te bepalen of een woord aan de propositionele inhoud bijdraagt moet gekeken worden of in een zin waar het woord in staat de waarheidscondities hetzelfde zijn als voor dezelfde zin waar het woord niet in staat. Dit wil zeggen dat de omstandigheden waarin de ene zin waar is, gelijk moeten zijn aan die waarbij de andere zin waar is. Voor bovenstaande zinnen geldt dat ze allebei waar zijn als er een meester met vakantie is die de naam Jaap draagt.

Bij het plaatsen van partikels in een zin zouden dus de voorwaarden waaraan voldaan moet worden om de zin waar te maken hetzelfde moeten blijven als bij een zin zonder dat partikel.

3. Jaap gaat *zelfs* een stukje wandelen.

4. Jaap gaat een stukje wandelen.

Voor deze zinnen is het vrij makkelijk te zien dat de propositionele inhoud hetzelfde blijft. De zinnen zijn allebei waar als er een figuur met de naam Jaap een korte afstand zal gaan wandelen. Het woord *zelfs* verandert hier dus niets aan. Maar voor veel woorden en contexten is het vaststellen van de waarheidscondities en bepalen of een woord tot de propositionele inhoud bijdraagt helemaal geen gemakkelijke opgave.

Er zijn bijvoorbeeld gevallen te bedenken waarin *niet* een partikel is, maar ook gevallen waarin het wel tot de propositionele inhoud behoort, zoals Foolen laat zien, en vaak in zinnen die uiterlijk niet eens zo veel van elkaar verschillen. Dat bij *best* de propositionele inhoud geen uitsluitel geeft zal duidelijk worden in de volgende paragrafen.

Als partikels als *zelfs* geen bijdrage leveren aan de letterlijke inhoud van de zin, dan moeten ze een andere functie hebben, anders gebruikte de spreker ze niet, mogen we aannemen. Iedere moedertaalspreker van het Nederlands voelt dan ook dat de zin met *zelfs* iets anders betekent dan de zin zonder *zelfs*. Wat er veranderd is, is niet de propositionele inhoud van de zin maar de implicaturen die de zin geeft. Zin 3. impliceert namelijk dat het wandelen dat Jaap gaat doen op een bepaalde manier onverwacht is, en dat wandelen niet de enige handeling is die Jaap gaat uitvoeren of heeft uitgevoerd. In zin 4. zijn geen van deze implicaturen aanwezig.

V.d. Wouden (2000), onderscheidt het *modale partikel*, het *focuspartikel* en het *schaalpartikel*, terwijl in de ANS nog gesproken wordt over een overkoepelende klasse van *oordeelspartikels* (in plaats van *partikels*) die onderverdeeld kan worden in *focuspartikels* en *schakeringspartikels*. Ook worden in de ANS wat interjecties (*hè*, *hoor*) genoemd die de modaliteit van de zin kunnen bepalen, zoals de oordeelspartikels dat ook kunnen. (Haeseryn, et al., 1997)

Het is opvallend dat modale partikels in de ANS niet als zodanig worden genoemd, hoewel de voorbeelden en de beschrijving aanleiding geven om te denken dat schakeringspartikels en modale partikels dezelfde verzameling omvatten. Het zijn de woordjes die niet bijdragen aan de propositionele inhoud van de zin maar die de houding van de spreker ten opzichte van de inhoud duidelijk maken.

De focuspartikels komen zowel bij v.d. Wouden als in de ANS voor en kunnen kortweg gekarakteriseerd worden als elementen die zonder de propositionele inhoud van de zin aan te tasten een bepaald ander element focus verlenen. Voor de interjecties heeft v.d. Wouden echter een andere benaming. Volgens hem horen deze woorden ook tot de partikels en kunnen ze *discourse-partikels* genoemd worden. (v.d. Wouden, 2002)

Het schaalpartikel van dat v.d. Wouden noemt komt in de ANS ook niet voor, en ook v.d. Wouden zelf is er niet erg uitgebreid over. In een publicatie van een jaar later heeft v.d. Wouden in zijn driedeling van de verzameling partikels de subcategorie schaalpartikel vervangen door discourse-partikel. In dezelfde publicatie merkt hij echter het woord *zeker* in bepaalde betekenissen wel aan als schaalpartikel.

Dit geeft aan hoeveel onduidelijkheid er nog is als het om partikels gaat. Voor dit stuk maak ik gebruik van de benamingen en criteria die onderzoekers als Foolen, v.d. Wouden en König hebben opgesteld ondanks dat ze over veel onderwerpen geen uitsluitel geven. Ik zal van bepaalde lijsten criteria gebruikmaken waarvan bekend is dat ze niet volledig toereikend zijn, maar die bij gebrek aan beter wel door onderzoekers gebruikt worden (v.d. Wouden 2000). Er moet dus constant in acht worden genomen dat zowel de verdeling in vier categorieën van

partikels, die ik maak, als de afweging of *best* tot een van die categorieën behoort, berust op deze nog incomplete gegevens. Ik gebruik de categorisering en het toetsen van het partikel *best* aan criteria dan ook slechts als raamwerk om het partikel *best* in beeld te brengen. Mochten de opvattingen over de categorieën waarin partikels verdeeld kunnen worden ineens radicaal veranderen, dan verandert dat niets aan de eigenschappen van *best* die ik in dit stuk beschrijf.

Ik onderscheid modale partikels, focuspartikels, schaalpartikels en discourse-partikels. Ik wil benadrukken dat niet het doel van deze studie is om deze categorisering te rechtvaardigen. De indeling is slechts een hulpmiddel bij het beschrijven van een woord dat in alles een partikel lijkt te zijn.

Ik zal op elk van de categorieën nu dieper ingaan

2.1.1 Modale partikels

In zeer grove lijnen kan een modaal partikel omschreven worden als een woord dat de houding van de spreker markeert ten opzichte van de inhoud van de zin. Voorbeelden van zulke woorden zijn te vinden in de volgende zin. Ik geef bewust een zinscontext bij de woorden, omdat veel modale partikels vaak ook als ander soort partikel, voegwoord of bijwoord optreden in andere contexten.

5. Ik zou *maar* op mijn tellen gaan passen als ik jou was.
6. Kom *eens* langs voor een borrel.
7. Maar dat was *even* niet de bedoeling!

De modale partikels worden door veel onderzoekers gezien als de ‘echte’ partikels, omdat het juist deze woordjes zijn waarvan de betekenis zo moeilijk te omschrijven is. Dit schijnt een kenmerk te zijn van partikels: hun betekenis is lastig in kaart te brengen. Gelukkig zijn er ook andere criteria, volgens v.d. Wouden, die op zijn beurt König, van Baar, Vismans, Hoogvliet en Hulshof aanhaalt.

König heeft een overzicht gemaakt van de eisen die wel aan modale partikels gesteld worden.

1. Ze hebben doorgaans ook andere functies (“multipleclass membership”);
2. Ze zijn het eindpunt van een grammaticalisatieproces, gevoed door diverse klassen functiewoorden;
3. Ze komen niet voor in het voorveld (dwz. voor de persoonsvorm in hoofdzinnen);
4. Ze kunnen niet bevroegd, ontkend enz. worden;
5. Ze leveren geen bijdrage aan de propositionele inhoud van een zin;
6. Ze kunnen geen klemtoon (stress) krijgen;
7. Ze kunnen niet gecoördineerd worden;
8. Ze komen uitsluitend voor in het middenveld, d.w.z. tussen het voegwoord (in bijzinnen) of de persoonsvorm (in hoofdzinnen) en de niet-finiete werkwoordsvormen;
9. Ze volgen alle pronominale elementen, maar kunnen verder voorkomen op alle grenzen tussen zinsdelen (“may occur at all major constituent breaks within this middle field”);
10. Ze zijn gevoelig voor de modaliteit van de zin (“they manifest selectional restrictions with the mood of a sentence”);
11. Ze verdelen de zin in een thematisch en een rematisch gedeelte, zonder deel uit te maken van een van beide.

(2) Daarnaast zijn ook nog genoemd:

1. De mogelijkheid -zo niet de geneigdheid- tot clustervorming met andere modale partikels; (Hoogvliet 1903; Hulshof 1987; Vismans 1994)
2. De onmogelijkheid om als antwoord op een vraag, of überhaupt als eenwoordzin op te treden (onder andere bij van Baar (1996); van Baar (1997)).

Om geen onduidelijkheid te laten bestaan over welk *best* het mij gaat zal ik de criteria alleen toetsen aan het *best* uit de voorbeeldzin. Ik zal dan ook nieuwe voorbeeldzinnen formuleren die zo dicht mogelijk tegen het oude voorbeeld aan liggen. Op deze manier wordt er maar één *best* onderzocht.

Als we beginnen met criterium 1. dan zien we dat *best* daaraan zeker voldoet: Niet alleen bestaat *best* als één of meerdere partikels, het is ook de overtreffende trap van *goed*.

Criterium 2 is wat in deze studie wordt beargmenteerd. Ik wil aannemelijk maken dat *best* een product is van het grammaticalisatieproces van een woord uit een andere functieklasse, namelijk de superlatief van *goed*.

Modale partikels komen niet voor in het voorveld, dit geldt ook voor *best*. Een zin als 8. is niet grammaticaal.

8. *Best komt een slimme man de kamer in.

Aan criterium 4 voldoet *best* ook: Het is onmogelijk om *best* te bevragen of te ontkennen. In de volgende twee zinnen lijkt het toch te gebeuren, maar het gaat hier om metalinguïstisch taalgebruik, en niet om een spontane uiting. Zin 9. is alleen denkbaar in een context waarin een de formulering *best slim* al aan de vraag voorafgegaan is, vervolgens wordt dit stukje taal gekopieerd en in de vraag gebruikt (geëchtheid). Ook zin 10. is als spontane uiting zonder context niet denkbaar. Ok in deze uiting wordt de formulering *best slim* gekopieerd uit een voorafgaande uiting.

9. Is ze best slim?

10. Ze is niet best slim

Omdat dit type uitingen aan andere syntactische regels gebonden is tellen we ze hier niet mee, je kunt op deze manier namelijk alle modale partikels ontkennen en dit is niet waar König op doelt als hij dit criterium (onmogelijkheid tot ontkenning of bevraging) formuleert.

Om *best* op propositionele bijdrage, criterium 5, te toetsen kan zoals gezegd gekeken worden naar de waarheidscondities van een zin met *best*. Anders gezegd: Bij welke situaties en condities is zin 11. waar en hoe is dat bij zin 12.?

11. Yara is slim

12. Yara is best slim

Hier stuiten we op een bijzonderheid van het partikel *best*. Zin 1 is namelijk niet per definitie waar als zin 2 waar is, en andersom ook niet. Het woord *best* bepaalt namelijk hoe slim Yara is, en als ze *best* slim is, betekent dat nog niet dat ze slim is. Hieruit moeten we concluderen dat *best* wel degelijk aan de propositionele inhoud van de zin bijdraagt.

Criterium 6 wordt ook niet gehaald door *best*. *Best* krijgt namelijk in de voorbeeldzin altijd klemtoon.

Aan criterium 7 van König voldoet *best* wel: *best* kan niet gecoördineerd worden. Coördinatie is het verschijnsel dat in bepaalde gevallen delen van een zin weggelaten kunnen of misschien zelfs moeten worden. Dit wordt duidelijk in de volgende zinnen.

13. We hebben uitgebreid gegeten en we hebben lekker gegeten.

14. We hebben uitgebreid en lekker gegeten.

In dit geval worden de bijwoorden *uitgebreid* en *lekker* gecoördineerd. *Best* kan niet gecoördineerd worden. Dit zou zinnen als zin 15. opleveren.

15. *Ik vind haar *vrij en best* slim.

Criterium 8 en 9 lijken gehaald te worden, maar om zekerheid te krijgen over de locaties van *best* in zinnen zou hier uitgebreid (corpus-)onderzoek naar gedaan moeten worden.

Criterium 10 geeft echter een belangrijk verschil aan tussen de modale partikels en *best*. Modale partikels zijn gevoelig voor modaliteit, zo stelt König. Dit wil zeggen dat bepaalde modale partikels altijd samengaan met bepaalde modaliteiten. Zo gaat bijvoorbeeld het modale partikel *zeker* in zinnen zoals 16. altijd samen met de vragende modaliteit.

16. Je gaat *zeker* niet mee?

Best heeft deze eigenschap niet. *Best* is geen indicator voor een bepaalde houding van de spreker ten opzichte van het geuite, en geeft ook geen informatie over de verhouding tussen het geuite en de werkelijkheid. Niets duidt erop dat het woord *best* iets met modaliteit te maken heeft.

Wat betreft criterium 11. moet ik tot een vergelijkbare conclusie komen als bij de criteria 8. en 9. Om zekerheid over deze formele eigenschappen van zinnen met *best* erin te krijgen moet uitgebreid onderzoek worden gedaan naar het voorkomen van *best*, iets wat voor deze studie te ver voert.

Best heeft wel een bepaalde neiging tot clustervorming, vooral met het woord of partikel *wel*. (van der Wouden 1997; van Oostendorp en van der Wouden 1998; van der Wouden 2001) Of *best* als antwoord op een vraag of als eenwoordsuiving voor kan komen behoeft ook meer onderzoek, maar er kan op zijn minst gezegd worden dat de volgende conversatie vreemd is.

17. ?- Hoe slim is zij?
 ?- Best.

De zojuist genoemde criteria zijn vooral formeel van aard. Maar ook op het vlak van de betekenis vertonen modale partikels overeenkomsten. Een van die overeenkomsten is dat hun betekenis zich lastig laat bepalen. De betekenis van modale partikels is zo moeilijk te bepalen omdat die partikels niet rechtstreeks betrekking lijken te hebben op een element in de zin, maar eerder op de zin als geheel. Ze geven de houding van de spreker weer ten opzichte van de geuite zin.

Bij het *best* dat ik onderzoek is echter snel duidelijk dat het betrekking heeft op het erop volgende *slim*. Niet zomaar slim, maar *best* slim. Wat mij betreft is dit een onderscheidend kenmerk, en is *best* dus geen modaal partikel. Dit wordt ondersteund door het feit dat het niet aan alle door v.d. Wouden verzamelde criteria voldoet.

Er is nog een ander *best* dat wel aan alle criteria lijkt te voldoen, en dat is het *best* uit de volgende zinnen.

18. Je kunt me *best* even helpen

19. Daar heeft hij *best* genoeg ervaring voor

In beide gevallen drukt *best* een bepaalde tegenspraak uit. Het hier gebruikte *best* heeft betrekking op de gehele zin en niet op het direct volgende element uit de zin. Het *best* uit deze zinnen draagt ook niet bij aan de propositionele inhoud van de zin.

Dit is echter duidelijk niet het *best* dat in dit onderzoek centraal staat. Of het hier daadwerkelijk om een modaal partikel gaat laat ik open. Ik wijs op het bestaan van dit andere partikel ten behoeve van de duidelijkheid.

2.1.2 Focuspartikels

Nu *best* geen modaal partikel blijkt te zijn, zijn er nog drie categorieën over waar *best* in zou kunnen vallen. In deze paragraaf ga ik na of *best* een focuspartikel zou kunnen zijn. Om focuspartikels te beschrijven maak ik wederom gebruik van een selectie die v.d. Wouden (2000) heeft gemaakt uit het werk van König.

(4) König (1991:10vv) over focuspartikels

1. ze kunnen vrijwel overal in de zin staan (“positional variability”): *alleen Wim heeft Marie zijn kadootje overhandigd, Wim heeft alleen Marie zijn kadootjeo verhandigd, Wim heeft Marie alleen zijn kadootje overhandigd, Wim heeft Marie zijn kadootje alleen overhandigd;*
2. verschillende posities van het focuspartikel corresponderen met verschillende locaties van het hoofdaccent (“nuclear tone, intonation centre, pitch accent, sentence stress”) (maar soms ook niet) en verschillende interpretaties van de zin;
3. ze interageren met de focusstructuur van de zin;
4. (met enige moeite) kunnen ze meer dan een keer in een zin voorkomen: *only Honecker admires only himself, zelfs de slechtste student had zelfs de moeilijkste vraag goed;*
5. ze kunnen gecoördineerd worden: *ze doen dat enkel en uitsluitend en alleen maar voor de lijn; in het licht van de klassieke gedachte dat je alleen elementen van dezelfde syntactische categorie kunt samen trekken (Gazdar 1981) is dit een argument voor een aparte syntactische klasse;*
6. sommige focus-‘partikels’ gedragen zich syntactisch meer als bijwoorden, andere meer als enclitische elementen;
7. een focuspartikel heeft een focus en een scope (bereik);
8. focuspartikels kunnen worden onderverdeeld in inclusieve (additieve) en exclusieve (restrictieve): voorbeelden van de eerste zijn ook, zelfs, met name, van de tweede alleen, enkel, uitsluitend, slechts; sommige passen niet goed in deze indeling;

(v.d Wouden 2000: 2-3)

Ik ga wederom de criteria af: Ten eerste kan *best* niet op dezelfde wijze op verschillende plekken in de zin worden geplaatst als het partikel *alleen* uit de voorbeeldzin van v.d. Wouden. *Best* lijkt over het algemeen alleen voor te komen voor bijwoordelijk, bijvoeglijke of dubbelverbonden bepalingen, en dan alleen nog bepalingen die een bepaalde schaal representeren, zoals ik in paragraaf 2.1.4 laat zien. Ook hier geldt weer dat zekerheid pas mogelijk is na uitgebreid frequentieonderzoek. Omdat er voor *best* geen variatie in zinpositie bestaat, is er dus ook geen sprake van verschillende locaties van het hoofdaccent, criterium. Of *best* interageert met de focusstructuur is een vraag die op dit moment door mij niet beantwoord kan worden.

Best kan wel meerdere malen in een zin voorkomen, immers meerdere bijvoeglijke of bijwoordelijke bepalingen in een zin zijn ook mogelijk.

20. *Best* snel kookte hij de *best* dure groente *best* gaar.

Dat *best* niet gecoördineerd kan worden heb ik al laten zien. In principe wordt aan criterium 6. wel voldaan, *best* gedraagt zich immers vaak als bijwoord, maar dit criterium heeft niet erg veel selectief vermogen. Of *best* een focus en een scope heeft is een lastig criterium. *Best* heeft wel degelijk een element in de zin waar het betrekking op heeft, dit zou men de focus kunnen noemen, maar schaalpartikels hebben deze focus ook, omdat ze immers van een bepaald element in de zin de schaal moeten specificeren. Een schaalpartikel kan net zo min als een focuspartikel zonder ‘antecedent’ oftewel *focus* zijn werk doen. Dit zal ik toelichten in paragraaf 2.1.4. Ook de scope is een lastig begrip. Want zoals ik tevens in paragraaf 2.1.4 laat zien bakent niet alleen een focuspartikel een bepaald gebied (een scope) af in de betekenis van zijn focus, een schaalpartikel doet dit net zo goed. Alleen heet het bij het schaalpartikel een *schaal* en geen *scope*. In zekere zin zou men *best* daarom ook een exclusief partikel kunnen noemen, omdat het een bepaling in zijn betekenis beperkt en niet uitbreidt, maar dit betekent niet dat *best* daarom ook een focuspartikel is. Daar komt nog bij dat *best* ook aan andere criteria niet voldeed, en daarom op basis van deze informatie niet tot de focuspartikel gerekend moet worden.

2.1.3 Discourse-partikels

Discourse-partikels (Mosegaard Hansen 1998) (ook wel *discourse markers* (Schiffrin 1987) of *pragmatic particles* (Foolen 1996) genoemd) worden onderscheiden omdat ze een opvallende zinspositie innemen. Ze worden ook wel als interjectie of tussenwerpsel aangeduid. Deze interjecties staan vaak in zinsperifere positie, voorop of achterop, of tussen twee komma’s als ze in het middenveld van de zin staan. Het zijn eigenlijk eerder uitroepen dan echte onderdelen van de zin. Voorbeelden zijn *hè*, *nou*, *verdorie*, *kijk*, en *hoor*. Deze woordjes hebben ook geen betrekking op een element uit de zin, maar op de zin als geheel, als ze al ergens betrekking op hebben.

Het is snel duidelijk dat *best* de zojuist genoemde kenmerken niet heeft. *Best* kan dan misschien als uitroep of als antwoord op een vraag gebruikt worden, zie zin 21., maar dit is een compleet ander verschijnsel, en bovendien is dat niet het *best* zoals dat in de voorbeeldzin wordt gebruikt.

21. Wil je me even helpen? – *Best!*

Discourse-partikels hebben als hoofdtaak om de illocutie, de taalhandeling van de uiting te vormen of te onderstrepen. Zo zal zin 22. worden opgevat als een vraag of in ieder geval een vraag om bevestiging, terwijl zin 23. zal worden opgevat als bijvoorbeeld een klacht, terwijl de propositionele inhoud van de zin hetzelfde blijft.

22. Hij heeft een ongeluk gehad, *hè?*

23. Hij heeft een ongeluk gehad, *verdorie!*

Discourse-partikels werken alleen in een discourse-verband, in een dialoog of een andere context waarbij een spreker en een hoorder aanwezig zijn. Ze hebben geen enkele propositionele inhoud. *Best* heeft dat wel, en hoewel alle partikels vooral een pragmatische of discourse-inhoud hebben en *discourse-partikels* dus eigenlijk een slechte benaming is, heeft *best* dit vele malen minder dan tussenwerpsels als *hè* of *nou*.

2.1.4 Schaalpartikels

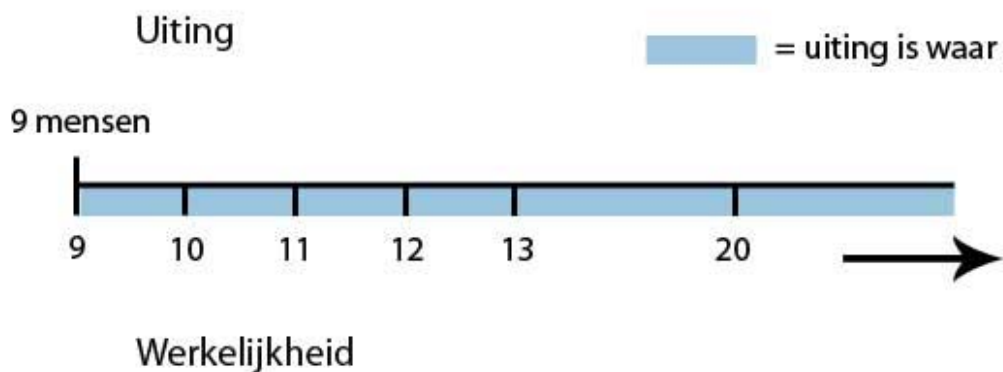
In 2.1.1 werd duidelijk dat *best* bijdraagt aan de propositionele inhoud van de zin. Als we Foolen volgen is *best* nu dus eigenlijk geen partikel meer. Tegelijkertijd is duidelijk geworden dat het definiëren van partikels een lastige opgave is, bijvoorbeeld omdat het vaststellen van propositionele inhoud moeilijk is. Er is tevens nog geen sluitende definitie die naadloos op alle partikels past. Het zou dus onverstandig zijn om op grond van één kenmerk *best* als partikel te verwerpen.

Best gedraagt zich namelijk in meerdere opzichten wel als een partikel. Zoals ik al eerder opmerkte heeft *best* een bepaalde neiging tot clustervorming. Ook is er duidelijk sprake van multifunctionaliteit van het woord, het woord *best* fungeert als meerdere partikels, en is het partikel *best* het product van een grammaticalisatieproces.

Daarnaast zegt propositionele inhoud niet altijd iets over ‘partikelgehalte’. Er zijn namelijk meer partikels die wel degelijk aan de propositionele inhoud van de zin bijdragen. En dit is misschien juist waarom de categorie waarin deze partikels vallen als problematisch wordt ervaren. Van der Wouden bijvoorbeeld haalt hem in de ene publicatie expliciet aan, maar laat hem in de volgende weg. Het gaat hier om de categorie scalaire of schaalpartikels.

- 24. Er zijn negen mensen.
- 25. Er zijn *hoogstens* negen mensen.
- 26. Er zijn *minstens* negen mensen.
- 27. Er zijn *zeker* negen mensen.

Het *zeker* in de laatste zin is een schaalpartikel. Het zegt iets over een bepaald element in de zin. Wat specifieker: het zegt iets over het er meteen op volgende ‘negen’. Om duidelijk te maken wat de zin ‘Er zijn negen mensen’ betekent, moet gekeken worden naar wanneer deze zin waar is. Deze zin is waar als er precies 9 mensen zijn, maar hij is ook waar als er 10, 15 of 100 mensen zijn. Eigenlijk betekent de zin dus ‘Er zijn ten minste negen mensen’. Dit kan worden weergegeven als figuur 1.

Figuur 1.

De zin ‘Er zijn zeker negen mensen’ lijkt dus formeel gezien niet te verschillen van dezelfde zin zonder *zeker*. De waarheidscondities zijn niet veranderd. *Zeker* draagt dus blijkbaar niet bij aan de propositionele inhoud.

Er is echter wel degelijk een verschil, en dat zijn de implicaturen van de beide zinnen. De implicatuur die bij de zin ‘Er zijn negen mensen’ wordt gemaakt is dat er *precies* negen mensen zijn, niet meer. Dit volgt niet dwingend uit de formele inhoud van de zin, maar geen enkele hoorder zal deze implicatuur verkeerd begrijpen. Als er meer dan negen mensen komen, verwacht de hoorder van de spreker dat hij of zij dat dan ook zal zeggen. Dit is een van de beginselen van communicatie die Grice formuleerde, het maxime van kwantiteit: Als je een conversatie onderneemt ben je zo informatief als nodig is en vertel je niet meer dan nodig is (Grice 1989). Bij de zin met *zeker* erin, wordt de implicatuur gegeven dat er negen *of meer* mensen komen. Je kunt dit niet uit de waarheidscondities van de zin concluderen, die zijn immers hetzelfde gebleven als in zin 24. Het woord *zeker* verandert dus alleen de implicaturen van de zin.

Dit is het belangrijke verschil tussen letterlijke betekenis en alle andere betekenis die hoorders aan een zin toekennen zonder dat die logisch dwingend uit een zin geconcludeerd kan worden. Partikels werken vooral op de implicaturen van een zin, en dus niet op de propositionele inhoud of de logische conclusies die je uit een zin kunt trekken.

De waarheidscondities veranderen echter wel bij zin 25. Zin 25. betekent namelijk dat er negen *of minder* mensen zijn. Als er twee mensen zijn is de zin met *hoogstens* nog waar, maar de zin zonder *hoogstens* niet.

Toch zijn *zeker* en *hoogstens* allebei schaalpartikels (van der Wouden 2000). Dit toont aan dat bijdrage aan propositionele inhoud geen doorslaggevend argument hoeft te zijn bij het bepalen of een woord een partikel is of niet.

De situatie van *hoogstens* lijkt daarom op die van *best*. Bij *best* veranderen ook de waarheidscondities, omdat *best* iets zegt over het erop volgende *slim*, specifiek: het zwakt *slim* af. Mijn voorbeeldzin betekent eigenlijk: Zij is *iets wat op een schaal van slimheid onder het punt slim ligt*. Zij is niet meer dan slim. Zij is *op z'n best* slim. Net als de andere schaalpartikels duidt *best* een schaal aan: De hoofdpersoon in onze zin kan alles zijn wat op de slimheidsschaal onder slim ligt, en *in het beste geval* slim. Alles wat boven slim ligt op deze schaal valt buiten de betekenis van de zin.

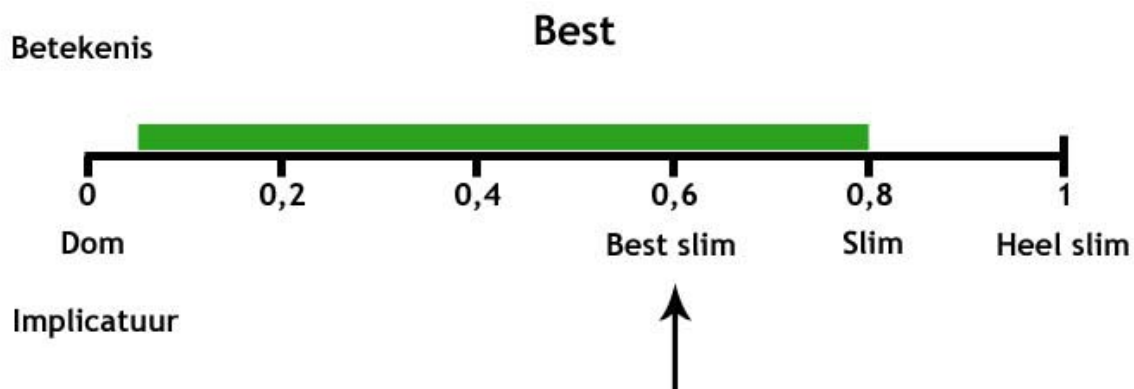
De implicatuur van *best* is echter specifiek dan *op z'n best*. *Op z'n best slim* omvat namelijk ook nog het punt *slim* zelf. Maar als de spreker had willen zeggen dat de persoon in kwestie *slim* was, dan had hij dit wel gezegd volgens het al eerder genoemde maxime van kwantiteit. *Best slim* impliceert daarom zowiezo een punt onder *slim*. Op een schaal van 0 tot 1, waar 0 voor *dom* staat, en 1 voor *heel slim*, bevindt *slim* zich bijvoorbeeld op 0,8. *Best slim* bevindt zich op een schaal van slimheid dan dus in het gebied tussen 0 en 0,8. Het punt kan in ieder geval niet op 0 komen te liggen, omdat *best slim* in ieder geval niet *dom* kan betekenen.

In figuur 2 is het scalaire principe uitgebeeld voor het woord *zeker*. De pijl naar links laat zien dat bij een aanwezigheid van negen man, de uitspraak ‘Er zijn zes man’ ook waar is. De pijl naar rechts laat zien dat het woord *zeker* ook de optie open laat dat er meer dan negen mensen komen. *Zeker* werkt dus twee kanten op: het draagt in zich alle getallen onder het getal waar het betrekking op heeft (bijvoorbeeld negen) omdat als er negen mensen zijn, er ook zes mensen zijn, en tegelijkertijd draagt het ook alle getallen boven negen in zich.

Figuur 2

Figuur 3

In figuur 3 worden de scalaire eigenschappen van *best* uitgebeeld.

Best werkt in tegenstelling tot *zeker* alleen omlaag. De letterlijke betekenis kan dan ook alleen maar in het groen gemarkeerde gebied liggen, als men uitgaat van de betekenis *op z'n best*. De implicatuur is echter specifieker, en geeft aan dat het om een punt gaat *onder* 0,8, het punt dat voor *slim* staat. Bij wijze van voorbeeld heb ik in figuur 3 dit punt op 0,6 gesteld. Waar het punt exact geplaatst kan worden zou nader onderzocht kunnen worden.

De scalaire eigenschappen van *best* komen ook naar voren in de woorden waar *best* mee voorkomt. Zinnen waarin *best* slaat op een element dat niet gradueel is, zijn niet grammaticaal.

28. *Ik ben *best* tot voorzitter benoemd

29. *Ik ga *best* dood.

Het partikel *best* is op deze manier dus een schaalpartikel en heeft een duidelijk verband met zijn etymologische bron: *best*, de superlatief van goed. *Best* kan geparafraseerd worden als 'op zijn best' 'in het beste geval', en in deze zinnen draagt *best* zijn oorspronkelijke superlatieve betekenis.

Een verschijnsel dat de scalaire eigenschappen van *best* onderstreept is het feit dat als *best* in een zin betrekking heeft op een element dat van nature geen schaal aanduidt, dat dit element dan vanzelf een bepaalde scalairiteit krijgt. In tegenstelling tot wat ik eerder stelde komt *best* namelijk wel degelijk voor met dit soort woorden, maar in ironische zinnen. De ironie zit hem

dan juist in het feit dat er scalaire eigenschappen worden toegekend aan een absolute toestand of eigenschap.

30. Dat schilderij is *best* uniek.
31. Die auto is *best* total-loss.

2.2 Conclusie

Om de betekenis van het woord *best* te begrijpen moet men enig inzicht hebben in de achtergrond van partikels. Het is een moeilijk te definiëren groep woorden, met moeilijk grijpbare betekenissen. *Best* past in deze groep woorden omdat ook *best* meerdere verschijningsvormen in verschillende functieklassen heeft (bijvoeglijk naamwoord, bijwoord/partikel) en omdat het dezelfde neiging tot clustervorming heeft als veel partikels. *Best* is niet in te passen in de categorie modale partikels, omdat het aan veel criteria niet voldoet. Zo is *best* niet in de eerste plaats een woord dat de houding van de spreker ten opzichte van de zin aangeeft. Ook heeft *best* altijd klemtoon, terwijl modale partikels nooit klemtoon dragen.

Best heeft overeenkomsten met focuspartikels, maar qua betekenis heeft het duidelijk scalaire eigenschappen in plaats van focus-eigenschappen.

Ook is *best* geen discoursepartikel onder andere omdat het geen interjectie is die enkel in zinsperifere positie voor kan komen. *Best* heeft duidelijk betrekking op een element uit de zin en gedraagt zich dus meer als een bijwoord dan als een interjectie.

Best valt in de categorie van de schaalpartikels omdat het dezelfde scalaire eigenschappen heeft als de tot op heden geïdentificeerde leden van deze categorie. Waar woorden als *zeker* en *minstens* betrekking hebben op het gebied wat boven het aangeduide getal ligt (bijvoorbeeld *negen man*), duidt *best* juist op gebied dat scalair onder het woord ligt waar het mee verbonden is. Ook is *best* als schaalpartikels het product van een grammaticalisatieproces, wat ik in het tweede deel van dit onderzoek zal beargumenteren.

3. Het ontstaan van een partikel

In dit hoofdstuk beargumenteer ik dat het schaalpartikel *best* is ontstaan uit grammaticalisatie van het superlatieve *best*. Grammaticalisatie is het verschijnsel dat woorden naarmate ze meer gebruikt worden aan lexicale (inhoudelijke) betekenis verliezen en aan functionele betekenis winnen, in bepaalde contexten. (Traugott & Heine, 1991; Hopper & Traugott, 1993; Wisner & Diewald, 2002).

Het is een bekende eigenschap van partikels dat ze vaak een product of zelfs het eindpunt zijn van een grammaticalisatieproces, zoals ik eerder heb aangegeven. Ik ga in dit hoofdstuk in op het mogelijke grammaticalisatieproces dat *best* doorgemaakt heeft en koppel dit grammaticalisatieproces aan de betekenisaspecten van *best* zoals ik die beschreven heb in de paragraaf over schaalpartikels.

3.1 Grammaticalisatie

Woorden blijven niet hetzelfde door de jaren heen. Eigenlijk moet dit anders worden geformuleerd: het zijn niet de jaren die de woorden doen veranderen, maar het feit dat de woorden gebruikt worden. Naarmate ze vaker gebruikt worden, verandert hun betekenis. Hoe deze precies verandert is nooit exact te voorspellen, maar het lijkt erop dat woorden aan lexicale betekenis verliezen, en er een abstracte ‘functie-betekenis’ bij krijgen. Dit kan een letterlijke verandering tot een functiewoord, bijvoorbeeld een voorzetsel, betekenen, maar het kan ook betekenen dat ze een modale functie krijgen naast hun oorspronkelijke lexicale functie. Dit houdt in dat woorden die oorspronkelijk bijdroegen aan de locutie van de zin, de woordelijke betekenis, nu bijdragen aan de illocutie van de zin, de taalhandeling, of aan de implicaturen, de conclusies die je niet logisch uit de woorden van de zin kunt trekken, maar die wel worden getrokken in een succesvolle dialoog.

Een goed voorbeeld van een woord dat oorspronkelijk een zeer duidelijke lexicale inhoud had en er na verloop van tijd een ‘functioneel broertje’ bij kreeg dat hetzelfde uiterlijk had is *eens* (v.d. Wouden, 1998). Het oorspronkelijke *eens* betekende niets meer dan *één keer*. Gaandeweg kon *eens* ook op andere manieren gebruikt worden, en kreeg het de wat bredere betekenis *ooit*. Nog later kon *eens* ook gebruikt worden om een bepaald soort focus te verlenen:

32. Hy treckt *niet eens* een oogje van mijn schoot.

(Bredero 1618)

De betekenis *een keer* is hier nog mogelijk, maar later kon deze constructie ook gebruikt worden in zinnen waar deze betekenis niet mogelijk was. Dat wil zeggen: in contexten zoals bijvoorbeeld de volgende zin.

33. Vele weten *niet eens* dat ik somtijds en met innige liefde aan hen denk

(Beets 1883)

Hier is geen eenvoudige betekenisuitleg meer te geven, het *eens* dat hier gebruikt wordt is verschoven van inhoudswoord richting functiewoord, de betekenis is in hoge mate geabstraheerd van de oorspronkelijke betekenis. Het *eens* in de bovenstaande zin is een focuspartikel geworden. Dit proces is een van de voorbeelden die men kan geven bij

grammaticalisatieprocessen die een modaal of focuspartikel als gevolg hebben. *Eens* is namelijk ook een modaal partikel, zoals de volgende zinnen duidelijk maken.

- 34. Dat is nog *eens* een prestatie!
- 35. Geef die boter *eens* aan.

In deze zinnen heeft *eens* niet de epistemische betekenis *één maal*, maar duiden ze meer op een bepaalde modaliteit van de zin. Zo maakt de spreker van zin 34. duidelijk dat hij onder de indruk is van het geuite, en wordt in zin 35. door het woord *eens* een bepaalde beleefdheid aan de zin toegevoegd.

Dit proces laat zien hoe woorden naast hun oorspronkelijke betekenis nieuwe betekenissen kunnen krijgen. Betekenissen die een eigen leven gaan leiden en die zelfs in andere syntactische categorieën terecht kunnen komen. Het is mijn hypothese dat ook het schaalpartikel *best* ontstaan is uit het epistemische superlatieve *best* door middel van grammaticalisatie. In de volgende paragrafen zal ik dit aannemelijk maken.

3.1.1 Superlatief

De primaire betekenis van het woord *best* is de overtreffende trap van het bijwoord en het bijvoeglijk naamwoord *goed*. De trappen van vergelijking zijn als volgt:

- 36. Stellende trap: *goed*
- Vergrotende trap: *beter*
- Overtreffende trap: *best*

Strikt genomen komt het bijvoeglijk naamwoord *best* als zodanig niet voor. Dit wordt duidelijk als men zinnen 37., 38. en 39. vergelijkt.

- 37. Ik vond dat een goed boek.
- 38. Ik vond dat een best boek.
- 39. Ik vond dat het beste boek.

Zin 38. is wel grammaticaal maar heeft niet dezelfde betekenis als 39. De onverbogen vorm van het bijvoeglijk naamwoord, dus zonder de uitgang (-e), gaat in het Nederlands alleen samen met een onbepaald onzijdig zelfstandig naamwoord, zoals bijvoorbeeld 'een boek'. Maar uit de betekenis van het woord *best* volgt dat er van het erop volgende woord maar één kan bestaan. Het is immers de beste en er kan er maar één de beste zijn. Het woord moet daarom altijd samengaan met een bepaald lidwoord, dus *de* of *het*. De overtreffende trap van het bijvoeglijk naamwoord luidt dus altijd [*best-e*]. Hetzelfde geldt in zekere zin voor het bijwoord *best*, met als betekenis de superlatief van *goed*. Dit bijwoord wordt alleen in combinatie met het lidwoord *het* gebruikt, zoals duidelijk wordt uit de zinnen de volgende zinnen.

- 40. Hij schrijft *best*.
- 41. *Zij is mooist
- 42. Hij schrijft *het best*.

Alleen in zin 42. heeft het bijwoord de superlatieve betekenis. In zin 40. heeft *best* een betekenis als ‘behoorlijk’ of ‘goed’. Als zelfstandig element komt *best* in de superlatieve betekenis dus niet voor, noch als bijvoeglijk naamwoord, noch als bijwoord. Ook is het de vraag of in zin 42. wel echt van een bijwoord gesproken kan worden. Is *best* hier misschien geen zelfstandig naamwoord? In mijn optiek gaat het hier wel degelijk om een bijwoord. Dit wordt duidelijk als men zinnen 43., 44., 45. en 46. naast elkaar zet.

- 43. Wouter danst het best.
- 44. Wouter danst een tango
- 45. *Wouter danst zijn best.
- 46. Wouter danst zijn tango

Het feit dat het woord *best* in zin 45. niet met een bezittelijk voornaamwoord gecombineerd kan worden, zoals het zelfstandig naamwoord *tango* dat wel kan, geeft aan dat we hier niet met een zelfstandig naamwoord te maken hebben.

Best wordt in de superlatieve betekenis gebruikt in een heleboel constructies, maar in geen van deze constructies verandert het feit dat *best* altijd met een lidwoord of bezittelijk naamwoord gecombineerd wordt.

- 47. Hij klimt als de beste.
- 48. Hij haalt op z’n best een 5.
- 49. Dat is Mart Smeets op zijn best.
- 50. En ik deed nog wel zo mijn best!

In deze zinnen is *best* respectievelijk een zelfstandig gebruikt bijvoeglijk naamwoord en een zelfstandig naamwoord, de derde gebruiksmogelijkheid van de superlatief. *Best* heeft hier de betekenis ‘dat wat binnen de mogelijkheden het beste is’ of ‘in het gunstigste geval’. Op het gebruikt van dit zelfstandig naamwoord gelden wel restricties, zo is een zin als 51. mijns inziens twijfelachtig, en een zin als 52. ongrammaticaal.

- 51. ?Jouw best is beter dan mijn best.
- 52. *Anja en ik deden onze besten.

In het WNT zijn nog een paar andere, soms minder frequente en vaak oudere gebruiksvormen van *best* te vinden die ik kort zal bespreken. Zo zijn daar: ‘*Beste*’ als aanspreekvorm, waar *best* ‘geene andere beteekenis dan *lief, waard*’ heeft, gevallen waarin *best* de betekenis ‘Zeer welvarende van gezondheid’ heeft en meer van zulke varianten waarin *best* allerlei goede eigenschappen aanduidt. Feitelijk gaat het hier niet om verschillende losse betekenissen maar om een overkoepelende betekenis van het woord *best* die niet meer gelijk is aan ‘superlatief van goed’. Het woord *best* is hier verbleekt tot een woord met minder zeggingskracht, het betekent enkel nog ‘zeer goed’.

Deze verbleekte betekenis en zijn intrede in het Nederlands komt in de volgende paragraaf aan de orde.

3.1.2 Zeer goed en zwakkere varianten

Het WNT maakt in het bijwoord *best* een onderscheid tussen *best* “Zóó dat het woord de beteekenis behoudt van een superlatief”, en *best* “Zóó dat het woord niet meer eene eigenlijke

superlative beteekenis heeft. Zeer wel, zeer goed.” Als voorbeeld voor de tweede variant worden de volgende zinnen gegeven.

53. Hij kan 't best missen en je zoudt hem nog affronteeren toe

54. 't Is best mogelijk, dat zij in dat huis alleen als „goede kennis" gelogeed heeft
(van Lennep 1866)

55. De man in zijn drift wist niet best wat hij deê
(Janszoon van de Linde 1859)

56. De man zei, ze (t. w. zekere aardappelen) konden best twee jaar duren [...]
(Multatuli 1888–1890)

Halverwege de 19^e eeuw was *best* dus in bepaalde contexten al niet meer de superlatief van goed, maar een verzwakte, gegrammaticaliseerde variant ervan. Wat opvallend is, is dat ook het gebruik van een lidwoord niet meer noodzakelijk is, zoals dat bij de superlatief wel het geval was. Dit zorgt ervoor dat het onderscheid tussen superlatief en afgezwakt gebruik duidelijker waar te nemen is. Een zin als 56. zou een lidwoord nodig gehad hebben als met *best* de superlatief werd bedoeld:

57. ?De man zei ze, (t.w. zekere aardappelen) konden *het best* twee jaar duren.

Dit afwezig blijven van een lidwoord kan verklaard worden uit een van de kenmerken van grammaticalisatie. Woorden die veel van hun oorspronkelijk betekenis verliezen (ten gunste van een andere) verliezen namelijk vaak ook fysiek aan gewicht. De woorden worden vaak korter of meerdere woorden smelten samen tot een kort woord. In dit geval zou de grammaticalisatie ervoor gezorgd kunnen hebben dat een gebrek aan lexicale betekenis samen moest gaan met een fonetische verkleining, in dit geval het verdwijnen van het lidwoord.

In de voorbeeldzinnen kan *best* zonder moeite vervangen worden door (*zeer*) *goed*. *Best* heeft dus eigenlijk de vorm aangenomen van een bijvoeglijk naamwoord, maar met een andere betekenis dan de bijvoeglijke superlatief. Met deze tussenstap is de betekenis van het *best* uit zin 56. beter te begrijpen. Van een oorspronkelijke afgezwakte betekenis *zeer goed* heeft *best* meer de betekenis van ‘mogelijkheidspartikel’ gekregen. In de zinnen van van Lennep en Multatuli is namelijk goed te zien hoe een woordje met de letterlijke betekenis *zeer goed* de zin in zijn geheel een bepaalde betekenis mee kan geven, in dit geval dus wellicht te omschrijven als ‘mogelijkheid’. In de voorbeeldzinnen van van Lennep en Multatuli zit de ‘mogelijkheidsbetekenis’ ook nog in andere elementen van de zin, zoals het werkwoord ‘kunnen’. Maar omdat *best* in dit soort contexten misschien vaak voorkwam zou het dit ‘mogelijkheidsaspect’ kunnen zijn gaan representeren, en kon het gaandweg ook die functie vervullen in zinnen die niet al intrinsiek de ‘mogelijkheidsbetekenis’ droegen.

58. Daar heeft hij *best* genoeg ervaring voor.

Ik heb het zojuist bescheven proces niet gestaafd aan andere dan de genoemde bronnen, en ik laat het dan ook aan anderen over om te bepalen of het *best* in zin 58. daadwerkelijk de ‘mogelijkheidsbetekenis’ heeft die ik het toedicht. Wat ik alleen wilde tonen met het

uiteenzetten van dit proces is de *mogelijke* verandering die een woord kan doormaken, en hoe de ene betekenis de andere kan ondersteunen.

Ditzelfde is namelijk mijns inziens gebeurd bij het *best* waar dit onderzoek om draait. Dat de superlatief er verschillende varianten met andere betekenissen bij heeft gekregen moge nu duidelijk zijn. Het is daarom ook niet onwaarschijnlijk dat ook het schaalpartikel *best* is ontstaan uit deze superlatief door middel van grammaticalisatie. Het zou zeer de moeite waard zijn om een precieze reconstructie van dit proces te maken op basis van primaire bronnen. Ik zal het houden bij een schematische voorzet van hoe het proces er uit kan hebben gezien. Ik heb laten zien dat *best* als schaalpartikel een punt aanduidt op een schaal beneden *slim*. Als iemand *best slim* is, is hij niet slim, maar bijvoorbeeld 0,6 op de schaal van slimheid, waar het getal 1 voor *heel slim* staat. Verder onderzoek zou dit getal nader kunnen bepalen, het kan ook ergens anders op de schaal liggen. Mijns inziens is het echter onwaarschijnlijk dat het op deze schaal nog hoger ligt, omdat dit wel heel erg dicht bij het punt *slim* zelf in de buurt komt. De nuance zou dan zeer subtiel moeten zijn terwijl dit niet het geval is. Het verschil tussen *slim* en *best slim* is niet subtiel, maar voor elke taalgebruiker duidelijk voelbaar.

Met deze betekenisomschrijving kunnen we toe naar een parafrase die de verbinding met de betekenis van de superlatief laat zien. Als we aannemen dat *best* eigenlijk *op z'n best* betekent, zijn veel van de betekeniskenmerken verklaard. *Op z'n best* werkt ook op het gebied onder *slim*. Het zwakt *slim* af tot een gebied of punt wat er op een schaal van slimheid onder ligt. Als we zeggen: 'Zij is *op z'n best* slim' dan kan haar mate van slimheid in het groene gebied van figuur 3 uit paragraaf 2.1.4 liggen. Meer dan slim kan ze niet zijn, slim is ze alleen in het beste geval en in alle andere gevallen is ze dus minder dan slim.

In deze parafrase, *op z'n best slim*, heeft het woord *best* zijn oorspronkelijke superlatieve betekenis behouden. Als we ervanuit gaan dat deze parafrase een juiste is, of in ieder geval de basale betekenis vertegenwoordigt, dan heeft het afzwakkende *best* een duidelijk verband met zijn homoniem, de superlatief van *goed*. Op deze manier is de vreemde overgang van een woord dat extreem positief is, de superlatief *best*, naar een woord dat een tegengestelde betekenis lijkt te hebben, het afzwakkende schaalpartikel *best*, ineens begrijpelijk en wellicht zelfs aanneemlijk. *Best* is een representatie van de betekenis *op z'n best* in de vorm van een schaalpartikel.

Best kan door een grammaticalisatieproces zijn veranderd van een superlatief in een woord dat de betekenis *op z'n best* in zich draagt. Deze verandering kan, zoals ook het ENW al suggereert, gebeurd zijn naar analogie van zinnen als 53. en 54., waar *best* nog 'zeer goed' betekent (Philippa, 2004-2006). Dit *best* werd geheranalyseerd en het kreeg de nieuwe betekenis *op z'n best*.

Het grammaticalisatieproces dat deze verandering veroorzaakte kan er ook voor gezorgd hebben dat de implicaturen van *best* specifiekere zijn dan de letterlijke betekenis *op z'n best*. Zoals ik al vermeldde kan *best slim* niet het punt *slim* in zijn betekenis hebben, ondanks dat dit wel logisch uit de parafrase *op z'n best slim* voortvloeit. Bij *op z'n best slim* hoort ook het punt slim zelf. Maar als de spreker *slim* wilde zeggen deed hij dit wel. We kunnen dus aannemen dat door de spreker een punt *onder* het punt *slim* zelf wordt aangeduid. Zo kan een woord dat aanvankelijk letterlijk *op z'n best* betekent, veranderen in een woord dat een zin specifiekere implicaturen meegeeft. Dan betekent *best* dus niet meer letterlijk *op z'n best*, maar geeft het een specifiek punt aan op de schaal onder het punt *slim*, bijvoorbeeld 0,6 als het punt *slim* een waarde heeft van 0,8 en 1 voor *heel slim* staat. Dit principe heb ik in figuur 3 laten zien.

Een ander argument voor het feit dat *best* vanaf de betekenis *op zijn best* alweer doorgegrammaticaliseerd is, is het feit dat *best* ook op andere plekken in de zin kan staan dan alleen de positie voor het antecedent, het woord of de frase waar het betrekking op heeft.

59. Ik vind *best* dat hij een lage stem heeft.

Het *best* slaat nog steeds op de lage stem en niet op in welke mate de spreker het vindt, ook al is de andere interpretatie ook mogelijk. Blijkbaar is *best* zo'n zelfstandig (functioneel) element geworden dat het ook op meerdere plaatsen in de zin kan komen te staan, in tegenstelling tot de constructie *op zijn best*.

Het feit dat *best* een partikel is, maakt het aaneemlijk dat een grammaticalisatieproces de drijvende kracht achter de verandering van superlatief tot afzwakkend element is. In hoofdstuk 2 heb ik namelijk laten zien dat veel partikelonderzoekers ervan uitgaan dat partikels een product of het eindstadium zijn van een grammaticalisatieproces.

3.2 Conclusie

De veranderingen die ik zojuist als voorbeelden heb genoemd laten zien dat twee woorden die op het eerste gezicht twee hele verschillende betekenissen lijken te hebben, toch een sterke betekenisrelatie kunnen hebben. Het is vooral bij partikels interessant om te proberen die link met het lexicale homoniem van het partikel te vinden, omdat vaak naast het partikel ook nog het lexicale homoniem gebruikt wordt. Als duidelijk gemaakt kan worden wat deze woorden, die hetzelfde uiterlijk hebben maar hele verschillende betekenissen, met elkaar verbindt, kan dit veel zeggen over taalverandering. Ook kan het bijvoorbeeld een hulp zijn voor tweedetaalleerders van het Nederlands, voor wie al deze woordjes die twee of meer betekenissen hebben vaak een groot struikelblok vormen. Als duidelijk is dat deze woorden er niet toevallig hetzelfde uitzien, maar ook een gemeenschappelijke basisbetekenis hebben, kan dit inzicht bieden in de betekenis en kunnen de woorden wellicht makkelijker onderscheiden en geleerd worden.

Het is mijn opvatting dat het schaalpartikel *best* een product is van een grammaticalisatieproces waarvan *best*, de superlatief van goed, het uitgangspunt was. *Best* als schaalpartikel heeft in het WNT helaas geen vermelding. Om uit te vinden hoe het precieze grammaticalisatieproces er uit heeft gezien zal dus primair bronnenonderzoek moeten worden gedaan. Zo kan worden vastgesteld wanneer *best* voor het eerst werd gebruikt met de schaalpartikelbetekenis, en kan worden bepaald in welke contexten het woord deze betekenis kreeg.

Om een kleine voorzet te geven: de eerste vindplaats van de constructie *op z'n best* is volgens het WNT in 1787, bij Wolff en Deken.

60. De Plooyende Herders, die men doorgaans draaijers noemt, [...] denken, op zyn best, oud Remonstrants

61. Ik ben ..., op zyn best genomen, alleenlyk in staat om [...]

(Wolff en Deken 1787-1789)

62. d'afgoôn van den dag, [...]Van wie ge op 't allerbest een oogwenk hebt te hopen.

(Bilderijk 1856-1859)

De constructie krijgt hier de volgende beschrijving:

OP ZIJN BEST: — *Op zijn best (genomen), in het gunstigste geval.*

Het zal dus onwaarschijnlijk zijn dat het schaalpartikel *best* al voor die tijd werd gebruikt, omdat men voor dezelfde betekenis dan een nieuwe vorm zou zijn gaan gebruiken die twee woorden langer (en dus minder economisch) was dan de oude vorm, die immers maar uit één woord bestond. Als men er vanuit gaat dat *best* inderdaad naar analogie van zinnen als 53. en 54. de betekenis *op z'n best* kreeg dan moet de verandering na 1866 hebben plaatsgevonden. Dit is namelijk de eerste vindplaats van het *best* zoals het gebruikt wordt onder andere in combinatie met *mogelijk*. Het eerste gebruik van *best* als schaalpartikel zal dus waarschijnlijk in de tweede helft van de 19^e eeuw gezocht moeten worden, het feit dat het woord niet in het WNT te vinden is zou erop kunnen duiden dat het in 1882, het jaar dat met het WNT begonnen werd, nog niet als zodanig werd gebruikt. Er zal dus waarschijnlijk naar het eerste voorkomen van *best* als schaalpartikel gezocht moeten worden in het einde van de 19^e eeuw of het begin van de 20^e eeuw.

4. Conclusie

Ik heb willen laten zien dat het woord *best*, dat op het eerste gezicht een tegengestelde betekenis heeft aan zijn homoniem, wel degelijk een aanwijsbaar verband kan hebben met dat homoniem via een grammaticalisatieproces en de constructie *op z'n best*. Als men *best* als schaalpartikel beschouwt kan dit woord als een parafrase van deze constructie worden gezien. *Zij is best slim* betekent dan: op een schaal van slimheid komt ze in ieder geval niet boven het punt *slim* uit, en blijft ze er waarschijnlijk onder. *Best* heeft naast zijn superlatieve betekenis al enkele andere betekenissen gekregen die laten zien dat er grammaticalisatie op de superlatief heeft gewerkt. In sommige contexten betekende *best* op een gegeven moment alleen nog *zeer goed*, soms zelfs nog minder dan dat. In zinnen waarin dit *best*, met de betekenis *zeer goed*, werd gebruikt in combinatie met bijvoorbeeld *mogelijk* was heranalyse mogelijk tot een woord met de betekenis van de genoemde constructie *op z'n best*. De constructie kan als basisbetekenis voor het partikel worden opgevat omdat hij enkele belangrijke betekenissenmerken gemeenschappelijk heeft met het schaalpartikel. Het geeft op een schaal een gebied aan onder het punt dat het antecedent zelfstandig aangeeft. De implicaturen die *best* geeft zijn echter nog specifiek: *best* geeft een punt aan in dat gebied. Ook vanuit taalveranderingsperspectief is het te verdedigen dat een grammaticalisatieproces een woord als *best* als product kan hebben. Voor veel partikels is al beargumenteerd dat ze het product of het eindpunt van zo'n grammaticalisatieproces zijn en daarom een homoniem in een andere woordklasse hebben. Dit is ook terug te zien bij *best*. *Best* kan zelfs naast superlatief en schaalpartikel ook nog als modaal partikel optreden. Vanuit twee perspectieven is zo aannemelijk gemaakt dat *best* een schaalpartikel is dat geparafraseerd kan worden als *op z'n best*, en dat zijn betekenis aan de superlatief ontleent door middel van een grammaticalisatieproces.

Bibliografie

- APPEL, RENÉ, ET AL. RED. 2002. *Taal en Taalwetenschap*. Oxford: Blackwell Publishing
- BAAR, TIM VAN. 1996. Particles. In: B. Devriendt, L. Goossens, & J. Vander Auwera (red.) *Complex Structures. A functionalist Perspective*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 259-301.
- . 1997. Negative Contexts. *Collocation, polarity, and multiple negation*. London/New York: Routledge.
- BEHEYDT, LUDO. 2004. Modale partikels en grammaticalisering. In: H. Bouillon (red.) *Langues à niveaux multiples. Hommage au professeur Jacques Lerot à l'occasion de son éméritat*. Peeters: Louvain-la-Neuve, 22-34.
- FOOLEN, AD. 1993. *De betekenis van Partikels, Een dokumentatie van de stand van het onderzoek met bijzondere aandacht voor maar*. Nijmegen: Universitair Publikatiebureau KUN.
- FOOLEN, AD. 1994. Toch wel. In: R. Boogaart & J. Noordegraaf. (red.) *Nauwe Betrekkingen. Voor Theo Janssen bij zijn vijftigste verjaardag*. Stichting Neerlandistiek VU. Munster: Amsterdam/Nodus Produktionen, 81-88
- FOOLEN, AD. 1996. Pragmatic particles. In J. Verschueren, J.-O. Östman, J. Blommaert, C. Bulcaen (red.), *Handbook of Pragmatics 1996*. Amsterdam: John Benjamins, 1-24.
- GAZDAR, GERALD. 1981. Unbounded dependencies and coordinate structure. *Linguistic Inquiry* 12, 155–184.
- GRICE, HERBERT PAUL. 1989. *Studies in the Way of Words*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- HAESERYN, W., ET AL. RED. 1997. *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. 2e, geheel herz. dr. Groningen en Deurne: Martinus Nijhoff en Wolters Plantijn
- HOPPER, P. & E. TRAUGOTT, 1993. *Grammaticalisation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KÖNIG, EKKEHARD. 1991. *The meaning of focus particles: a comparative perspective*. London [etc.]: Routledge
- MOSEGAARD HANSEN, MAJ-BRITT. (1998). *The function of discourse particles: a study with special reference to spoken standard French*. Amsterdam: Benjamins. (Pragmatics and beyond. New series, 53)
- OOSTENDORP, MARC VAN & Wouden, Ton van der. 1998. Corpus Internet. *Nederlandse Taalkunde* 3, 347-361.
- PHILIPPA, MARLIES, ET. AL. RED. 2004-2006. *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands*. Amsterdam A-K: AUP

- SCHIFFRIN, DEBORAH. (1987). *Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TRAUGOTT, E. & B. HEINE, RED. 1991. *Approaches to grammaticalisation*. Amsterdam: Benjamins.
- VISMANS, ROEL. 1994. *Modal particles in Dutch directives: a study in functional grammar*. Vrije Universiteit Amsterdam dissertation
- VRIES, M. DE & L.A. TE WINKEL, ET AL. RED. 1882-. *Woordenboek der Nederlandse Taal*. 's-Gravenhage etc.: Martinus Nijhoff etc.
- WISHER, I. & G. DIEWALD, RED. 2002. *New Reflections on Grammaticalisation*. Amsterdam: Benjamins.
- WOUDEN, TON VAN DER. 1992. Beperkingen op het optreden van lexicale elementen. *De Nieuwe Taalgids* 85, 513-38
- . 1997. Best wel een aardig onderwerp voor een lezing op de TABU-dag. TABU-dag. Groningen
- . 2000. Over zeker, zeker? Voorjaarstaaldag, BKL. Leuven
- . 2001. Particle research meets corpus linguistics: On the collocational behavior of particles. *Belgian Journal of linguistics* 16
- . 2002. Partikels: naar een partikelwoordenboek voor het Nederlands. *Nederlandse Taalkunde* 7, 20-43.
- WOUDEN, TON VAN DER, FRANS ZWARTS, INGE CALLEBAUT & PIET VAN DE CRAEN. 1998. *Once upon a time in Dutch*. Ms. Leiden/Groningen/Brussel

Primaire bronnen:

- J. van Lennep: *De Lotgevallen van Klaasje Zevenster*. 5 dln. 's-Grav., Leiden, Arnhem, 1899
- W. Bilderijk: *De Dichtwerken van Bilderdijk*. 15 dln. Haarlem, 1856-1859.
- G.A. Bredero: *Spaanschen Brabander Ierolimo* (1618). Tjeenk Willink, Culemborg 1974
- N. Beets: *Camera Obscura*, 14de dr. Haarlem, 1883.
- G. Janszoon van de Linde: *Gedichten van den Schoolmeester*. Uitg. door J. Van Lennep. Amst., 1859
- Multatuli (*pseud. van E. Douwes Dekker*): *Verzamelde Werken*. 10 dln. Amst., z.j. 1888-1890
- B. Wolff en A. Deken: *Brieven van Abraham Blankaart*. 3 dln. 's-Grav., 1787-1789